

6. Будкін В.С. Сучасні тенденції регіональних змін в міжнародній торгівлі / В.С. Будкін // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – №1(55). – С. 104-110.
7. Варченко О.М. Удосконалення системи фінансово-економічних відносин у діяльності агропромислового виробництва в Україні / О.М. Варченко // Економіка і управління АПК. – 2009. – №6. – С. 23-32.
8. Офіційний сайт Мінагрополітики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minagro.kiev.ua>
9. Березін О.В. Деякі аспекти стратегії і тактики формування національного продовольчого ринку України / О.В. Березін // Економіка АПК. – 2009. – №6. – С. 102-108.
10. Будкін В.С. Основні етапи та регіональні особливості залучення прямих інвестицій в економіку України / В.С. Будкін // Регіональна економіка. – 2009. – №2. – С. 59-66.
11. Богданко С. Наша мета – “Зерно-2015” / С. Богданко // Агро Перспектива. – 2009. – №2. – С. 40-45.

УДК 330.322.1:330.341.1

Шевченко О.М.,
к.е.н. доцент кафедри економічної
теорії та регіональної економіки
Полтавський національний технічний
університет імені Ю. Кондратюка

ВИНИКНЕННЯ ТА ЕВОЛЮЦІЯ ВЕНЧУРНОГО КАПІТАЛУ

Постановка проблеми. В умовах жорсткої міжнародної конкуренції та глобальної тенденції переходу на інноваційний шлях розвитку, створення стійкої економічної системи неможливе без формування дієвого інноваційного механізму. Рівень розвитку науки, техніки і технології – один з головних чинників, що визначають місце будь-якої країни у системі світового господарства. Важливим механізмом фінансової підтримки інноваційного розвитку національних економік виступає венчурний капітал. Досвід економічно розвинутих держав, в яких механізм венчурного фінансування вже давно апробований, підтверджує його дієвість щодо залучення грошових коштів у різні сфери і, особливо, в інноваційний бізнес.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням теорії і практики венчурного капіталу як нетрадиційного джерела здійснення інноваційної діяльності присвячено чимало наукових праць вітчизняних та зарубіжних дослідників, таких як: Ю. Аммосов, Л. Антонюк, Н. Дучинська, О. Головінов, І. Костенок, О. Красовська, І. Кузнецова, О. Лапко, О. Мертенс, М. Москвін, А. Нікконен, О. Охріменко, Н. Пікуліна, О. Плотнікова, А. Поручник, Н. Редіна, В. Чабан, А. Шевцов, З. Янченко та багато інших.

Дослідженню закордонного досвіду становлення і функціонування венчурного капіталу присвячені праці науковців О. Охріменка, Т. Цихан. Безпосередньо з'ясування сутності венчурного капіталу аналізується у публікаціях українських та російських науковців: О. Плотнікової, О. Красовської, Н. Дучинської. Роль венчурного капіталу у розвитку інноваційних процесів досліджують такі науковці як О. Головінов, О. Лапко, М. Москвін, А. Нікконен, І. Костенок, В. Чабан. Вітчизняні дослідники І. Кузнецова, О. Мертенс, А. Шевцов, З. Янченко у своїх працях здійснюють аналіз особливостей становлення, функціонування та проблем розвитку венчурного фінансування в Україні.

Віддаючи належне напрацюванням вітчизняних та зарубіжних дослідників, здійснених у галузі теорії, методології та організації венчурного капіталу, слід відзначити, що у цілому проблема виникнення та еволюції венчурного капіталу ще не достатньо розв'язана на теоретичному рівні і потребує подальшого дослідження.

Постановка завдання. Метою даної статті є дослідження наукових поглядів стосовно виникнення, еволюції економічної природи капіталу та його якісно особливої форми – венчурного капіталу.

Виклад основного матеріалу дослідження. У своїх дослідженнях виходимо з того, що будь-які теорії можуть виконувати методологічну функцію, тобто слугувати основою аналізу виникнення об'єкта дослідження. З'ясовуючи еволюцію венчурного капіталу, важливо враховувати досягнення економічної науки з проблем зародження капіталу взагалі та його окремих функціональних форм.

Відомо, що мислителі античності і середньовіччя розглядали виникнення капіталу як економічного явища, пов'язаного, головним чином, з функціонуванням грошового (лихварського) капіталу.

До епохи розвитку капіталізму економічні дослідження мали фрагментарний характер і, у переважній більшості, стосувалися аналізу практичної господарської діяльності, не зачіпаючи закони розвитку економічних процесів. Ситуація почала змінюватися з початком розвитку капіталістичних економічних відносин. Першим проявом економічних ідей індустріального суспільства стала школа меркантилізму. Вивчення капіталу зводилось до спроби пояснити причини багатства. Представники меркантилізму (Т. Мен, А. Монкретьєн, Г. Скарuffі) специфічною формою багатства вважали, як відомо, гроші у вигляді дорожчих металів (золота, срібла), нагромадження яких відбувається у процесі зовнішньої торгівлі [1, с. 62]. Вони виокремлювали одну зі складових капіталу – грошовий капітал, не відводячи йому значної ролі і не до кінця розуміючи його сутність та здатність приносити дохід.

Представникам фізіократії, насамперед, її основоположнику Ф. Кене, належить перше в історії економічної думки досить глибоке теоретичне обґрунтування ряду положень про капітал, зокрема, визначення його сутності та структури. Фундатор фізіократів вважав, що капітал – це не гроші, а ті засоби виробництва, які можна придбати за гроші. Отже, на відміну від меркантилістів Ф. Кене розглядав капітал в уречевленій формі. Він започаткував традицію розгляду капіталу як декількох груп «авансів» (у сучасному розумінні – інвестицій, потоків витрат) [1, с. 100].

Представники класичної політекономії (А. Сміт та Д. Рікардо) розглядали капітал як «уречевлене багатство, раніше вироблене людиною». Сміт вважав, що феномен капіталу виник в результаті природного прогресу людства від суспільства пастухів і землеробів до суспільства торгового, де, завдяки росту взаємозалежності, спеціалізації праці в торгівлі, виникає безпрецедентне зростання виробництва. Капітал повинен бути засобом, що підвищує продуктивність господарства і створює додаткову вартість [2, с. 311].

Найбільш повне дослідження категорії капіталу проведено К. Марксом. Вчений розглядав капітал як складне, багаторівневе поняття: систему капіталістичної експлуатації найманої праці; самозростаючу вартість (вартість, що приносить прибуток); вартість, яка створює додаткову вартість, тобто вартість понад вартість робочої сили [3, с. 32]. К. Маркс зазначав, що капітал реалізується у процесі кругообігу, що проходить різні стадії і набуває різних функціональних форм (грошової, виробничої, товарної). Він підкреслював, що капітал можна зрозуміти лише як рух, а не як річ, що перебуває в спокої.

Під впливом розвитку науково-технічного прогресу відбувалися якісні зміни в характері, структурі виробництва і методах управління економікою, якісні зрушення у структурі споживчих потреб. Це зумовило перехід до неокласичної (маржиналістської) економічної теорії. Представник австрійської школи граничної корисності Бем-Баверк запропонував теорію, згідно з якою капітал або засоби виробництва є результатом обхідних (непрямих) методів у виробництві, які неминуче стають причиною того, що споживання переноситься на майбутнє [4, с. 248].

На відміну від своїх попередників, А. Маршалл розглядав капітал не як сукупність речей, а як щось, що має нематеріальну, але тісно пов'язану з речами форму. До капіталу він відносив і нематеріальні блага: ділові здібності та професійну майстерність, ділові зв'язки підприємця та довіру до нього як до особистості. Маршалл дотримувався думки, що здібності людини є так само важливі, як засоби виробництва, як і будь-який інший вид капіталу. Кінцевий результат, на думку Маршалла, залежить від способу застосування знань. Якщо капітал потрапить до рук обдарованих людей, то вони примножать його, якщо ні – вони його знищать [5, с. 33]. Отже, засновник кембриджської економічної школи маржиналізму А. Маршалл розглядав капітал з позицій синтетичного підходу грошового капіталу з людським.

Наступним етапом у дослідженні категорії капіталу стають погляди кейнсіанців. Засновником даного напрямку був видатний економіст Дж. М. Кейнс. Розглядаючи дану категорію він зосереджує увагу на тому, що капітал – це багатство, що приносить дохід, проте, багатство є капіталом лише у тому випадку, якщо відбудеться перевищення доходу від даного вкладення над доходом від банківського проценту [6, с. 233].

Теорія капіталу знаходилась у центрі досліджень видатного представника сучасної політичної економії Дж.Р. Хікса. У книзі «Вартість і капітал» Дж. Хікс наводить різноманітні підходи до визначення капіталу як сукупності засобів виробництва або як грошової суми, що використовується у господарських операціях з метою отримання доходу [7, с. 265].

В 20-30-х рр. XX ст. формується новий напрям економічної думки, який отримав назву інституціоналізм, засновником якого вважають американського економіста Торстейна Веблена. На думку інституціоналістів, фактор економічного зростання – не капітал, а людська творчість (наука, винаходи, нововведення, професійна майстерність). На відміну від класиків та кейнсіанців, інституціоналісти намагаються аналізувати не лише суто економічні, але й соціальні сили, що рухають економічний прогрес. Капітал, в свою чергу, втілюється не у засобах виробництва, а в цінних паперах і переходить із матеріальної форми у нематеріальну [4, с. 459].

Синтез інституціонального та неокласичного напрямів економічної науки представив на початку XX ст. Й. Шумпетер, який обґрунтував своєрідне розуміння капіталу. Він визнає тільки грошову його

форму, а засоби праці вважає не капіталом, а майном. Капітал – це категорія розвитку, тому «платіжні засоби стають капіталом лише в руках підприємця-новатора» [8, с. 188]. Основна ідея теорії, висунутої економістом Й. Шумпетером полягає у тому, що розвиток економіки заснований на впровадженні новинок, інновацій, а капітал – це «фонд купівельної сили», за рахунок якого придбаються засоби виробництва з метою застосування для забезпечення розвитку суспільства.

Отже, узагальнення еволюції теорій капіталу можна представити на рис. 1.

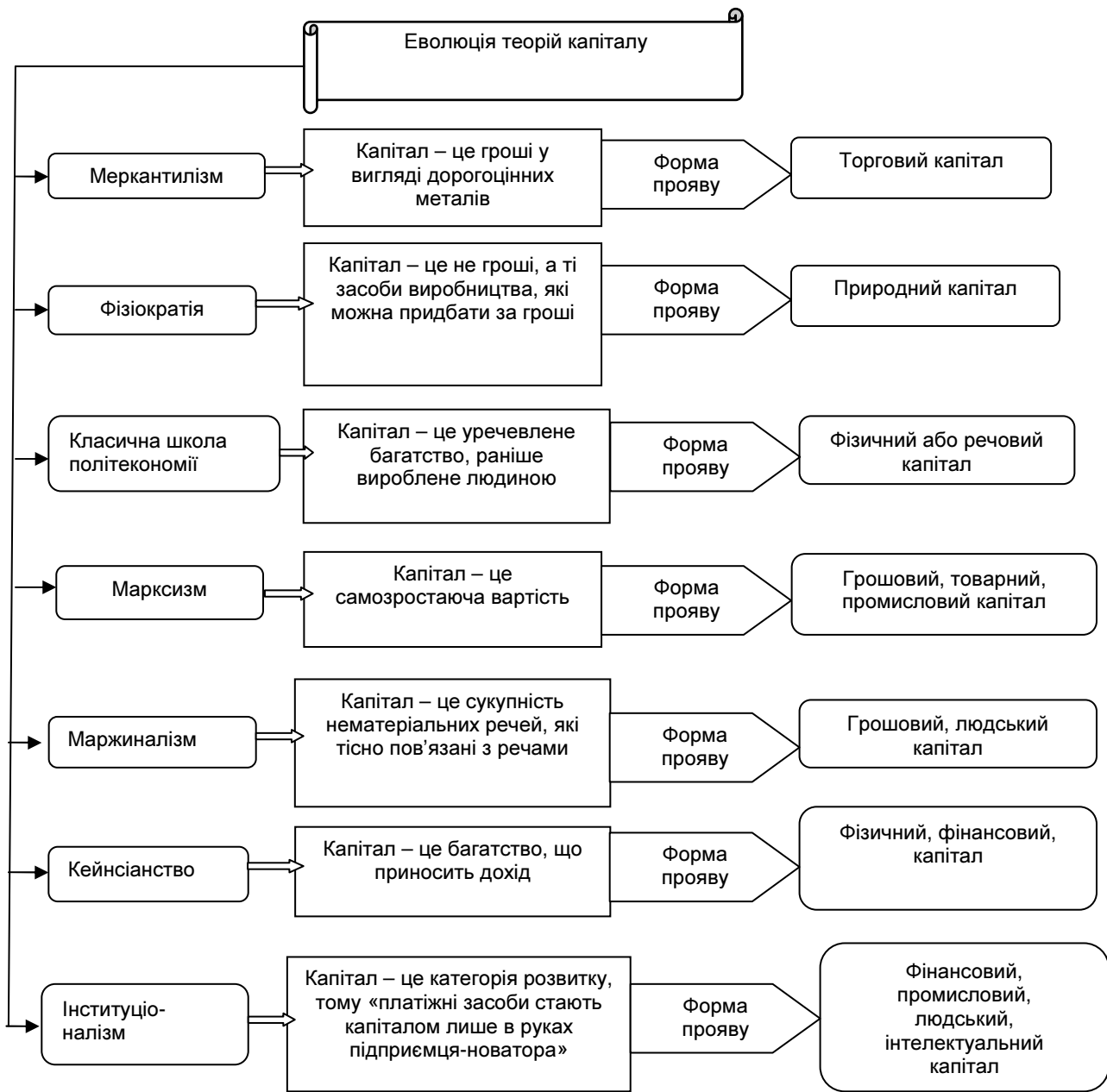

Рис. 1. Еволюція теорій капіталу

На основі вивчення та аналізу теорій капіталу та його окремих функціональних форм економічною наукою зроблено висновок, що з розвитком ринкової економіки та економічної теорії трансформація капіталу в історичному аспекті є результатом постійного руху капіталу і його якісної еволюції. На певному етапі розвитку економіки поряд з промисловим, торгівельним, грошовим виникає фінансовий капітал. Подальший розвиток та трансформації капіталу сприяли формуванню людського і інтелектуального капіталу, що уособили якісно вищий рівень капіталізації досягнень науки і освіти. Під впливом науково-технічного прогресу відбувається розвиток науки, техніки і технології, що вимагає більш ефективно використовувати фінансовий та інтелектуальний капітал шляхом впровадження інновацій. Діалектичний розвиток багатогранної категорії «капітал» призвів до поєднання інтелектуального та людського капіталу з фінансовим капіталом. Саме дана інтеграція і стала тим

об'єктивним механізмом, тією головною економічною базою, на основі якої з фінансового капіталу виник інший якісно новий економічний феномен капіталістичної власності – венчурний капітал.

Таким чином, формування та розвиток капіталістичних товарних відносин створювало основи становлення венчурного капіталу. Це дає підстави стверджувати, що їх слід розглядати як умову зародження венчурного капіталу. Однак, венчурний капітал виник не одночасно з капіталістичним товарним виробництвом, а на певному етапі розвитку останнього. Дослідження цього положення вимагає з'ясування причин появи венчурного капіталу.

У дослідженні генезису капіталу та капіталістичного виробництва взагалі і венчурного капіталу зокрема, кардинальне значення має методологічний принцип детермінізму, котрий виражає обумовленість одних матеріальних утворень, властивостей та станів іншими матеріальними утвореннями, властивостями та станами, залежність одних від інших [9, с. 120]. Об'єктивну основу принципу детермінізму складає загальність причинної обумовленості явищ, тому послідовна реалізація принципу детермінізму у дослідженні певного об'єкта потребує з'ясування причини його виникнення і вже з неї виводити та пояснювати притаманні даному об'єкту властивості. Стосовно аналізу виникнення венчурного капіталу це означає необхідність виявлення того генетичного причинно-наслідкового зв'язку, котрий саме і приводить до зародження і становлення цієї складної і важливої категорії.

Дослідження реальних процесів свідчить, що утворення венчурного капіталу та використання його як особливої інноваційної форми господарського механізму пов'язано з розвитком продуктивних сил і суспільно-економічних відносин, удосконаленням товарного виробництва, поглибленням суспільного поділу праці, зростанням рівня концентрації та централізації виробництва і капіталу. Проте, безпосередньою причиною виникнення, функціонування і розвитку венчурного капіталу можна вважати інноваційні процеси, без яких неможливе впровадження досягнень науково-технічного прогресу в умовах зростаючої конкурентної боротьби як в середині кожної країни, так і у світовому просторі. У цих умовах в різних галузях економіки виникає та зростає інноваційно-активний попит на фінансовий капітал, складовою якого є, як відомо, венчурний капітал, тобто капітал інвестований в інноваційно-активні сфери господарської діяльності з метою отримання високого прибутку та супроводжується високим ступенем ризику.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, вивчення та аналіз теорій капіталу та його якісно особливої форми – венчурного капіталу, дає підстави вважати, що умовою зародження венчурного капіталу є розвинуте капіталістичне товарне виробництво. Безпосередньою причиною виникнення, функціонування та розвитку венчурного капіталу можна вважати інноваційні процеси, яких потребувала необхідність впровадження досягнень науково-технічного прогресу в умовах зростаючої конкуренції.

Література

1. Історія економіки та економічної думки : навч. посібник (модульний варіант) / Д.П. Богиня, Н.М. Краус, О.М. Шевченко та ін. – Хмельницький : ХНУ, 2010. – 428 с.
2. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / В. Петти, А. Смит, Д. Рикардо. Дж. Кейнс, М. Фридмен. Классика экономической мысли: Сочинения. – М. : ЭКСМО-Пресс, 2000. – 896 с.
3. Маркс К. Капитал: Критика политической экономии : В 3 т. / Маркс К. – М. : Издательство политической литературы, 1984. – Т. 2. – 596 с.
4. Історія економічних учень : підручник / Л.Я. Корнійчук, Н.О. Татаренко, А.М. Поручник та ін.; За ред. Л.Я. Корнійчук, Н.О. Татаренко. – К. : КНЕУ, 1999. – 564 с.
5. Маршалл А. Принципы политической экономии. – Т. 1. / А. Маршалл; [пер. с англ. общ. ред. С.М. Никитина]. – М. : Прогресс, 1993. – 415 с.
6. Кейнс Дж. Общая теория занятости, процента и денег : пер. с англ. / Дж. Кейнс. – М. : Гелиос АРВ, 1999. – 352 с.
7. Хикс Дж.Р. Стоимость и капитал / Дж.Р. Хикс ; [пер. с англ. / общ. ред. и вступ. ст. Р.М. Энтова]. – М. : Издательская группа «Прогресс», 1993. – 488 с.
8. Шумпетер Й. Теория экономического развития : пер.с англ. / Й. Шумпетер. – М. : Прогресс, 1982. – 455 с.
9. Диалектическая логика / Под ред. З.М. Оруджева, А.П. Шептулина – М. : Издательство Московского университета, 1986. – 296 с.